

चलनवाढ

- वस्तू आणि सेवांच्या किमतीच्या पातळीत सामान्य वाढ.
- संदर्भ कालावधीत किंमत निर्देशांकातील बदलाची टक्केवारी दर म्हणून याचा अंदाज आहे.
- सध्या भारतात चलनवाढीचा दर ग्राहक किंमत निर्देशांक- एकत्रित (आधारभूत वर्ष- 2012) च्या मदतीने मोजला जातो.
- एप्रिल 2014 पर्यंत, चलनवाढीचा दर WPI (घाऊक किंमत निर्देशांक) च्या मदतीने मोजला गेला.
- चलनवाढीचा दर = (वर्तमान कालावधी किंमत निर्देशांक-संदर्भ कालावधी किंमत निर्देशांक)/(संदर्भ कालावधी किंमत निर्देशांक)×100

चलनवाढचा प्रकार

वाढीच्या दरावर आधारित (Based on the rate of rising in Inflation)

1. रेंगाळणारी चलनवाढ (Creeping Inflation)

- अतिशय कमी दराने किंमत वाढ (<3%)
- हे सुरक्षित आणि अर्थव्यवस्थेसाठी आवश्यक मानले जाते.

2. चालणे किंवा टॉटिंग चलनवाढ (Walking or Trotting Inflation)

- किमतीत मध्यम दराने वाढ (3% < चलनवाढ < 10%)
- या दराने चलनवाढ हा अर्थव्यवस्थेसाठी धोक्याचा इशारा आहे.

3. धावती चलनवाढ (Running Inflation)

- उच्च दराने किमतीत वाढ (10 % < चलनवाढ < 20 %)
- त्याचा अर्थव्यवस्थेवर विपरीत परिणाम होतो.

4. हायपरइन्फ्लेशन किंवा सरपटणारी चलनवाढ किंवा धावपट्टी चलनवाढ (Hyperinflation or Galloping Inflation or Runway Inflation)

- अतिशय उच्च दराने किमतीत वाढ (20 % < चलनवाढ < 100 %)
- या परिस्थितीमुळे अर्थव्यवस्थेचे संपूर्ण पतन होते.

कारणांवर आधारित (Based on the causes)

- डिमांड पुल इन्फ्लेशन: जेव्हा मर्यादित पुरवठ्यापेक्षा जास्त वस्तू आणि सेवांच्या मागणीमुळे चलनवाढ उद्भवते.
- कॉस्ट-पुश इन्फ्लेशन: जेव्हा मर्यादित पुरवठ्यावर वस्तू आणि सेवांसाठी उच्च इनपुट खर्चामुळे (उदाहरण- कच्चा माल, मजुरी इ.) चलनवाढ उद्भवते.

इतर व्याख्या

1. डिफ्लेशन (Deflation): हे चलनवाढच्या विरुद्ध आहे.

- अर्थव्यवस्थेतील किमतीच्या सामान्य पातळीत घट.
- या किंमत निर्देशांकात मोजले जाणारे नकारात्मक आहे.

2. स्टॅगफ्लेशन: जेव्हा अर्थव्यवस्थेत स्थिरता आणि चलनवाढ एकत्र असते.

3. स्थिरता (Stagnation): कमी राष्ट्रीय उत्पन्न वाढ आणि उच्च बेरोजगारी.

4. डिसइन्फ्लेशन (Disinflation): जेव्हा चलनवाढचा दर कमी असतो.

उदाहरण: जर गेल्या महिन्यातील चलनवाढ दर 4% असेल आणि चालू महिन्यात चलनवाढचा दर 3% असेल.

5. रिफ्लेशन (Reflation): चलनवाढीच्या स्थितीतून अर्थव्यवस्थेची सुटका करण्यासाठी चलनवाढीचा दर वाढवण्यासाठी सरकारची जाणीवपूर्वक केलेली कृती.

6. कोर चलनवाढ (**Core Inflation**): हे काही उत्पादनांच्या किंमती वगळून अर्थव्यवस्थेतील किंमती वाढीचे मोजमाप आहे (ज्यांची किंमत अस्थिर आणि तात्पुरती स्वरूपाची असते).

चलनवाढचे परिणाम (Effects of Inflation)

1. उत्पन्न आणि संपत्तीचे पुनर्वितरण (**Redistribution of income and wealth**)
चलनवाढच्या प्रभावामुळे काही लोकांचे नुकसान होते आणि दुसऱ्या गटाचा फायदा होतो.

उदाहरण-

कर्जदार आणि कर्जदारांच्या बाबतीत

- कर्जदार - लाभार्थी
- धनको- तोटा

उत्पादक आणि ग्राहकांच्या बाबतीत

- उत्पादक- लाभार्थी
- ग्राहक - तोटा

2. उत्पादन आणि उपभोगावर परिणाम

- चलनवाढमुळे मागणी कमी होते ज्यामुळे उत्पादन कमी होते.
- लोक कमी सेवा वापरण्याचा प्रयत्न करतात ज्यामुळे वापर कमी होतो.

3. पेमेंटची प्रतिकूल शिल्लक

- निर्यात कमी होते आणि इतर देशांकडून आयात वाढते ज्यामुळे परकीय चलन राखीव घटते.

चलनवाढ नियंत्रणासाठी उपाययोजना

1. क्रेडिट नियंत्रण: त्याचा वापर आरबीआयकडून केला जातो.

2. प्रत्यक्ष करात वाढ: वाढलेल्या अप्रत्यक्ष करांमुळे, लोकांकडे कमी पैसा उपलब्ध आहे आणि त्यांच्याकडून कमी मागणीमुळे किंमत कमी होते.

3. किंमत नियंत्रण: अधिकाऱ्यांनी कमाल किंमत मर्यादा निश्चित करून.

4. व्यापार उपाय: वस्तू आणि सेवांची निर्यात आणि आयात करून अर्थव्यवस्थेत योग्य पुरवठा राखणे.